

TARTALOM

Előszó	7
--------------	---

A KIRÁLYI HATALOM SZEREPE A GAZDASÁGI ÉLETBEN

NEUMANN TIBOR: „Minden időkből kegyelmes uratok kívánunk lenni”. A királyi városok adóztatása a 15. század végén	13
WEISZ BOGLÁRKA: A jászok adózása a középkorban	107
ROSTA SZABOLCS: Árpád-kori kézi mérlegek Pétermonostorán	125
V. SZÉKELY GYÖRGY–TÓTH CSABA: Régészeti adatok az Árpád-kori mérlegsúlyok csoportosításához	155
SKORKA RENÁTA–WEISZ BOGLÁRKA: A porosz kapcsolat. Johann Falbrecht és David Rosenfeld a magyar pénzügyigazgatásban ..	181
GÁL JUDIT: A dalmáciai városok és az egyházi földadományok. Az adományok szabályozásai és ezek hatása a magyar királyi politikára a 12–13. században	209
SZENDE KATALIN: <i>Nundinae seu forum annuale</i> . Sokadalomtartási engedélyek Nagy Lajos várospolitikájában ...	231
KOVÁCS VIKTÓRIA: Korábbi adományok elve. Vezérfonalak az Anjou- és a Zsigmond kor vámjogi ítélkezési gyakorlatában ..	263
SZILÁGYI MAGDOLNA: Utakról és utazókról. Középkori magyar királyok intézkedései az utakról és az utazókról a 11–14. században	283

A VÁROSOK SZEREPE A GAZDASÁGI ÉLETBEN

GÖNCZI KATALIN: A szász-magdeburgi jog hatása a középkori Magyar Királyságban. Autonómia és jogi transzfer	303
SKORKA RENÁTA: Ki dolgozzék más helyett? A budai jogkönyv 65. cikkülésének tanulságai	321
KÁDAS ISTVÁN: Kölcsönös haszon. Eperjes, Bártfa városok és a Sáros megyei kismemesség a középkor végén	337
UHRIN DOROTTYA: Szent Katalin és Borbála, a felvidéki bányavárosok védőszentjei	369
LŐVEI PÁL: A „sárkánylovagok” kőfaragója. Egy 15. századi szobrász-vállalkozó műhelye Budán	387
ADRIAN ANDREI RUSU: A késő középkori kelet-magyarországi elit ingóságai. Társadalomtörténeti tanulságok	487
BENDA JUDIT: Kis középkori kalmárbolt-tipológia	511
KOLLÁTH ÁGNES–TOMKA GÁBOR: A győri Széchenyi tér topográfiája. Az Árpád-kortól a kora újkor kezdetéig	551
Földrajzi- és személynévmutató	571

Előszó

Az olvasó az MTA BTK TTI „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport második tanulmánykötetét veheti kézbe. Hasonlóan a 2016-ban napvilágot látott *Pénz, piac, posztó. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról* címet viselő első kötethez, a tanulmányok ezúttal is két nagyobb tematikai egységbe sorolhatók: a királyi hatalom és a városok témakörébe. A királyi kincstár bevételeit két szerző, Neumann Tibor és Weisz Boglárka tanulmányai érintik. Neumann a királyi városok adóztatását a 15. század második felében kutatja Ernuszt Zsigmond pécsi püspök, kincstartó (1494–1496) számadáskönyvének városi jövedelmekre vonatkozó elemzése kapcsán. A tanulmány olvasója betekintést nyerhet nemcsak az adókiivetés és -beszedés folyamatába, a városi polgárok adóterheinek alakulásába, de a kincstartói hivatal működésébe is, miközben részletesen megismerheti azokat az adófajtákat, amelyek a királyi városok egyikében, jelesül Pozsonyban egy évtized leforgása alatt előfordultak. Weisz Boglárka egy kiváltságolt népelem, a jászok adóterheit és az azokat időről időre érintő változásokat elemzi a középkor egészében, jóllehet – a forrásokban található adatoknak köszönhetően – a hangsúly ez esetben is a 15. századon van. A tanulmány a jászok szervezeti rendjébe, valamint a jászok sajátos adózása mellett a középkorban mások által is fizetett adónemek típusaiba is betekintést nyújt.

A pénzveréshez kötődő munkák az idei kötetben pénzveretek nélkül taglalják a témakört, első sorban a pénzváltáshoz (is) használatos mérlegek és mérlegsúlyokra figyelve. Rosta Szabolcs a ritka régészeti leletnek tekinthető kézi mérlegeket, mérleg-szerelékeket vizsgálja a Pétermonostorán előkerült leletanyagból kiindulva, ám egyéb lelőhelyeken feltárt leleteket is bevon a vizsgálatba. A típuskatalóguson túl a tanulmány kitér a készítés során alkalmazott technikákra, a leletnek földbe kerülésének időpontjaira és okaira, valamint a kézi mérlegek használatának időszakára és mikéntjére. E tanulmányhoz szorosan kapcsolódik V. Székely György és Tóth Csaba munkája, akik a Pétermonostorán, valamint egy Orosháza melletti lelőhelyről felszínre került mérlegsúlyokat elemzik. A súlyok és a súlyviszonyok jellemzésén túl a szerzők részletesen tárgyalják a márka súlyrendszer használatát a középkori Magyarországon, sőt ebből kiindulva sorolják a régészeti leleteket különböző típusokba. A pénzverés intézményi hátteréhez kötődik Skorka Renáta és Weisz Boglárka közös tanulmánya. A szerzők két thorni kereskedő magyarországi

kamarákban betöltött szerepeit vizsgálják, ennek során kibontakozik a körmöci és a kassai kamara története is a 15. század második és harmadik évtizedében. A két vizsgált kamaraispán szoros kapcsolata a Német Lovagrenddel ugyanakkor a Rend magyarországi tevékenységéhez is újabb adalékokkal szolgál.

Az idei kötet az uralkodók által juttatott adományok, gazdasági kiváltságok, rendeletek vonatkozásában négy tanulmányt közöl. Gál Judit a dalmáciai egyházaknak nyújtott uralkodói adományok révén a városok viszonyát mutatja be az egyházakkal, illetőleg az egyházaknak a városi társadalmon belül betöltött szerepén keresztül a magyar királyi hatalomgyakorlás jellemzőit kutatja az Árpád-kori Dalmáciában. Szende Katalin a Nagy Lajos által engedélyezett sokadalmakat, éves vásárokat veszi górcső alá, miközben azt vizsgálja, milyen hatással voltak ezek a kedvezmények a 14. század második felének városfejlődésére. Az elemzés során képet kapunk arról is, hogyan kapcsolódott be a Magyar Királyság a kereskedelmen keresztül Európa gazdasági vérkeringésébe. Kovács Viktória a vámmentességek érvényesítési lehetőségeit és korlátait taglalja az Anjou- és Zsigmond kor vámmentességi-pereinek gyakorlatában, miközben arra a kérdésre keresi a választ, mikortól vált a „korábbi adományok elvé”-nek alkalmazása gyakorlattá a gazdasági kérdéseket érintő kiváltságlevelekben, illetőleg az ezekhez kapcsolható peres eljárásokban. Szilágyi Magdolna az utazók, főként a kereskedők, valamint az általuk használt utakat érintő királyi intézkedéseket elemzi, elsősorban jogtörténeti és gazdaságtörténeti szempontból. A vizsgálat számos esetben kitér az országot felkereső külföldiek kiváltságaira a Magyar Királyságon belül.

A városoknak a gazdasági életben betöltött szerepét vizsgáló második tematikus egység első két tanulmánya a helyi rendeleteket taglalja két különböző szempont alapján. Gönczi Katalin a magdeburgi városi jog, illetve a szász tükör hatását kutatja a középkori magyar városi rendelkezésekben. Mindezt olyan módon teszi, hogy a magyar városok, területek külföldi – elsősorban gazdasági – kapcsolatrendszerét tárja fel, rámutatva arra, miként, milyen közvetítők által juthattak el ezek a jogrendszerek a Kárpát-medencébe. Skorka Renáta a budai jogkönyv egyik artikulusának elemzésére vállalkozott, a kézművességet, a céhek szabályozását érintő kérdéseken, illetve jogtörténeti következtetéseken túl kitérve a tárnoki ítélőszék működésére is a 14. és 15. század fordulóján. A tárnoki városok felett ugyan a tárnoki ítélőszéken túl a megyéknek nem volt joghatósága, a városok ügyvédjei mégis számtalan esetben megjelentek a megyei törvényszékeken. Kádas István ebből kiindulva elemezte a sárosi tárnoki városok polgárságának gazdasági, társadalmi kapcsolatait a megye kismérségével. Uhrin Dorottya a tanulmányában egy gazdaságtörténetileg jelentős várostípusban, a bányavárosokban kimutatható szentkultuszok eredetét, kibontakozását és ezek okait vizsgálja, miközben bányavárosi pecséthasználatra vonatkozó megállapításokat is tesz.

Az utolsó négy tanulmány a kézművesség és a kereskedelem színtereire, valamint az e területeken jellemző kapcsolati rendszerre helyezi a hangsúlyt.

Lővei Pál egy budai szobrászműhely csaknem százéves történetét tárja az olvasó elé az itt készült alkotásokon keresztül, melyek „használata” túlnyúlik a Kárpát-medence területén. Olyan nemzetközi piacteret ismerhetünk meg, ahol a megrendelők az uralkodók, a főpapok és a kormányzó elit tagjai közül kerültek ki. Adrian Andrei Rusu a kelet-magyarországi elit hagyatékának elemzésével mutatja be azt a gazdasági és társadalmi kapcsolatrendszert, mely e területet jellemezte a késő középkorban. Benda Judit a középkor egyik jellemző bolttípusának, a kalmárboltoknak a nemzetközi típuskatalógusát vázolja fel, és ebben helyezi el a középkori Magyarország forrásokból, régészeti kutatásokból ismert épületeit. Kolláth Ágnes és Tomka Gábor Győr egykori piacterét vizsgálva a győri Széchenyi téren végzett ásatásokból kiindulva elsőként a terület középkori alakulását térképezi föl, számos ponton a város topográfiáját érintő kérdésekre is választ adva.

A kötet az Árpád-kortól a kora újkorig terjedő időszakot felölelő gazdaságtörténeti, illetőleg ahhoz szorosan kapcsolódó tanulmányokat közöl, melyek számos esetben, akár a téma, akár a benne szereplő személyek, városok kapcsán szorosan összefonódnak, ugyanakkor társadalom-, jog-, egyház-, politika- és művészettörténeti következtetéseket is magukban hordoznak. Interdiszciplináris megközelítés jellemző a kutatócsoport munkájára, és ez mutatkozik meg a tanulmánykötet egészében is, sok esetben pedig az egyes tanulmányok szintjén is.

Szalkszentmárton, 2017. április 11.

Weisz Boglárka